

DENKEND AAN HOLLAND

René van Stipriaan over nationale botheid

De stelling die René van Stipriaan in de inleiding tot zijn essaybundel *Lof der botheid* ontwikkelt, heeft iets prikkelends. In de overgang van de zestiende naar de zeventiende eeuw onderging Holland zoals bekend een ware metamorfose. Van een onopvallende regio met vooral landbouw en een paar kleine steden evolueerde het hart van de nieuwe Republiek der Verenigde Nederlanden in de loop van een paar generaties naar een wereldspeler op het vlak van de economie, de politiek én de kunst. Deze ontwikkeling, zo betoogt Van Stipriaan, bracht een opvallende zij het complexe verschuiving mee in het zelfbeeld van de Hollander die tot op vandaag een rol speelt; niet alleen in de manier waarop onze Noorderburen door anderen worden gezien maar ook in de manier waarop ze zichzelf percipiëren. Vóór de Gouden Eeuw was de Hollander een wat boerse eenvoudige ziel, niet echt van de wereld, weinig gesofisticeerd en niet zelden ronduit bot. “Hollanders zijn oprecht van aard”, schreef Erasmus in de eerste decennia van de zestiende eeuw, “wars van slinkse streken en elke vorm van bedrog, vrij van ernstige gebreken, met alleen een lichte voorliefde voor plezier maken, vooral aan tafel.”

In de loop van de zeventiende eeuw gingen de inwoners van de Republiek zich volgens Van Stipriaan wereldser gedragen, wat gezien de instroom van nogal wat uit het meer mondaine Zuiden afkomstige migranten niet verwonderlijk was. Maar daarmee verdween de typerende botte eenvoud van de Hollander niet. Wel werd de functie van de “nationale” wezenstrek anders: in plaats van een bron van relatieve schaamte werd het er een van trots en zelfbewustzijn. In één van Roemer Vissschers *Sinnepoppen* (een verzameling emblemata uit 1614) leest Van Stipriaan een kenmerkende verwoording van de nieuwe lof van de aloude Hollandse botheid: de term slaat niet langer op de onbeleeft boertigheid van vroegere generaties, maar op een nieuw verworven zelfvertrouwen, het ongepolijste gedrag van succesvolle handelaren die geen buitenlandse maniertjes nodig hebben om zaken te doen, maar rechttoe rechtaan zeggen wat ze denken en op die manier bereiken wat ze willen.

In plaats van een bron van schaamte werd de botte eenvoud van de Hollander in de zeventiende eeuw een bron van trots

De ondertitel van Van Stipriaans boek, *Hoe de Hollanders hun naïviteit verloren*, slaat in samenhang met de hoofdtitel op de ontwikkeling die ik hiervoor uiteenzette. De botheid waarvan sprake werd van nadeel tot voordeel, om een hedendaags Hollands denker te parafraseren. Het werd in de Gouden Eeuw de *unique selling proposition* van een cultuur die vond dat niets beter was dan gewoon doen. Van Stipriaan geeft onder meer het voorbeeld van de gevierde admiraal Michiel de Ruyter: een held zonder weerga wiens militaire successen hem meer dan voldoende excuses gaven om naast zijn schoenen te lopen, maar dat deed de admiraal niet. Hij was immers een vertegenwoordiger van die nieuwe natie die er prat op ging niet met verworvenheden te pronken. De leidende klassen van de nieuwe Republiek waren ook nieuwe rijken, maar zoals Simon Schama eerder in *The Embarrassment of Riches* (1987) betoogde: de grote overvloed die ze kenden, zorgde ook voor het nodige onbehagen. Mede uit religieuze overwegingen werd wat in sommige andere Europese regionen als wereldsheid werd bezongen, in Holland bovenmatig suspect bevonden: geen maniertjes, geen uiterlijke schijn, geen drukdoenerij. Het tegendeel van dat alles zit in wat Van Stipriaan (mede in navolging van Herman Pleij?) de botheid van de Hollander noemt.

Zoals gezegd: dat alles levert een bijzonder prikkelend vertrekpunt op voor deze *Lof der botheid*, dat een verdere uitwerking naar mijn gevoel meer dan verdient. Na lectuur van het volledige boek denk ik evenwel dat die uitwerking alweer een nieuwe publicatie zal moeten worden, een waarvan ik overigens van harte hoop dat Van Stipriaan er binnenkort de tijd voor zal

kunnen nemen. In de elf hoofdstukken waaruit zijn *Lof der botheid* verder bestaat, komt de bredere ontwikkeling die in de inleiding wordt uiteengezet nauwelijks of slechts terzijde aan bod. Voor het merendeel zijn die hoofdstukken (al dan niet licht bijgewerkte) hernemingen van teksten die eerder werden gepubliceerd, in meer gespecialiseerde en voor het brede publiek moeilijker toegankelijke publicaties. Het is een goede zaak dat deze teksten in dit boek zijn samengebracht.

Sinds de publicatie van *Het volle leven* (2002) is Van Stipriaan een auteur van wie ik alles wil lezen. Als literatuur- en cultuurgeschiedenis van de zeventiende eeuw is dat boek een van de onovertroffen publicaties uit het vakgebied, en verschillende hoofdstukken in dit nieuwe werk roepen er goede herinneringen aan op. Van Stipriaan schrijft hier opnieuw over een aantal coryfeeën uit de Gouden Eeuw (Willem van Oranje, Johan Van Oldenbarnevelt, de dichters P.C. Hooft en Constantijn Huygens, ...) en hij doet dat zoals steeds op een manier die de kwaliteiten van zijn werk goed doen uitkomen. Zin voor transparantie en synthese worden bij Van Stipriaan stevast gecombineerd met een precies gevoel voor het betekenisvolle detail. In zijn overzicht van de receptiegeschiedenis van 'Het Wilhelmus' slaagt hij er niet alleen in een goed beeld te schetsen van de verschillende kwesties die onderzoekers naar het Nederlandse volkslied nu al eeuwen bezighouden (wie schreef het? wanneer precies? en hoe moeten we het lezen, als troostlied of als propaganda?), maar hij brengt die kwesties ook beter tot leven dan de meeste auteurs die eerder over de tekst schreven. Daarnaast beheerst Van Stipriaan ook de kunst om het geportretteerde verleden op een suggestieve manier met de eigen tijd in verband te brengen. Hij doet dat niet door simpele parallellen te trekken, maar door de lezer subtiel uit te nodigen verbanden te zien tussen wat er was en wat er is. Wanneer hij het over Bredero's *Spaanschen Brabander* heeft, herinnert hij zijn lezers eraan dat we het stuk verkeerd lezen als we niet inzien dat Bredero er ook in afrekent met de ongeziene eigendunk van het Hollandse provincialisme. "De eenvoudige, eerlijke Nederlander" staat bij Bre-

dero tegenover "de toneelspelende, misleidende Nederlander", schrijft Van Stipriaan, en hij besluit met een allusie op de houding van nogal wat Nederlanders op de dreiging van een nieuwe migratiegolf: "Dit drogbeeld wordt al gekoesterd sinds de zeventiende eeuw."

Een van de verfrissende kwaliteiten van dit boek is dat Van Stipriaans *Lof der botheid* geen nostalgische lofzang vormt op een verloren cultuur. Naast veel andere recente publicaties over de Gouden Eeuw blijkt het wat dat betreft een on-Hollands boek.

JÜRGEN PIETERS

RENÉ VAN STIPRIAAN, *Lof der botheid. Hoe de Hollanders hun naïviteit verloren*, Querido, Amsterdam, 2016, 232 p.